

Передон Н. О. Особливості застосування тактики вибачення для досягнення гармонізації міжособистісної інтеракції / Н. О. Передон // Освіта і культура Волині: історія та сучасність: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (18-19 жовт. 2012 р., м. Луцьк). – Луцьк: РВВ Луцького нац. техн. ун-ту, 2012. – С. 304–308.

Передон Наталія Олександрівна
м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИКИ ВИБАЧЕННЯ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ

Вивченню різноманітних аспектів вербальної взаємодії учасників конфліктного дискурсу присвячена велика кількість наукових праць. Проблема ж завершення конфлікту та його позитивного вирішення до недавнього часу не знаходила достатнього висвітлення. Однак, останні дослідження у цій галузі свідчать про те, що гармонізація міжособистісних стосунків стає актуальним напрямком комунікативної лінгвістики. Виокремленню та вивченню ефективних стратегій і тактик її досягнення присвячені розвідки М. В. Лисенко, Я. О. Бондаренко, М. Л. Кур'ян, А. А. Бодрової, Н. В. Коробової.

На думку О. С. Волкової, «найбільш дієвою комунікативною тактикою, яка приводить до раціоналізації конфлікту», є вибачення [2, с. 139]. Мета її застосування – «відновлення гармонії між мовцем та слухачем» [3, с. 182]. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає такі визначення: *вибачення* – 1) поблажливість до кого-небудь винного, до провини; 2) прохання вибачити; *вибачатися* – просити вибачення, усвідомлюючи свою провину [4, с. 134].

Як і кожна тактика, вибачення реалізується в особливих формах вербальної та невербальної поведінки.

Як показує аналіз мовного матеріалу, до основних вербальних засобів вираження даної тактики на прагматичному рівні належать:

- констативи: *Sorry, I'm sorry*. Напр., *"I'm sorry it's taken me so long to understand what you've been telling me for months."* (Moriarty, РМН, р. 388);
- директиви: *Forgive me, pardon me, excuse me*. Напр., *"Forgive me and think kindly of me, if you can, my dear Rosy."* (Cookson, ТО, р. 125);
- реквестиви: *I beg your pardon, Please, accept my apologies*. Напр., *He suddenly grimaced. "I do beg your pardon, have I been tactless?"* (Fenton, PU, р. 99).

На лексичному та синтаксичному рівнях учасник комунікації, який є ініціатором позитивного завершення конфлікту, найчастіше використовує:

- звертання, що підкреслюють шанобливе ставлення до адресанта: *"I'm sorry, Lara. I've been so selfish. Of course you must hate Caroline after all that business down in Wales."* (Manby, SP, р. 226);
- етикетні форми звертання, що вказують на усвідомлення ініціатором різного соціального статусу комунікантів: *I guess we should apologise to this guy, Jane thought. We put him through a lot yesterday. "Look, Sir," she began, "I'm really sorry about what happened yesterday... [...]"* (Willard, NYM, р. 177);
- допоміжне дієслово *do (does)*, яке є маркером посилення емотивної складової висловлювання: *"I do beg your pardon, Mrs. Patterson. I seem to have made a mistake."* (Fenton, PU, р. 264);
- стереотипні одиниці *Look* і *Listen*, які виконують функцію атрактанта уваги: *"Hi, Lara. It's Hugh. [...] Look, I'm sorry, a thousand times sorry that I didn't call last week. Can't we get together tonight and try to make things right again?"* (Manby, SP, р. 258);
- вигуки, що виражають такі емоції, як переляк від неочікуваності завданої шкоди, і тим самим вказують на ненавмисність відповідного делікту: *"Ooops, sorry, I forgot," she said quickly.* (Collins, НК, р. 19);

- підсилювальні частки *so* та *very*, метою яких є привернення уваги до певного сегменту висловлювання і підкреслення щирості вибачення: “*Oh, my God,*” *I whimpered. [...] “Aidan, isn’t it? Look, I’m so, so sorry.”* (Fenton, PU, p. 33);

- прислівники *awfully*, *really*, які виконують роль інтенсифікаторів висловлювання: “*Listen, Ava, I’m really sorry about this but two of our guys have rung in sick and I don’t have anyone for you until four o’clock.*” (Moriarty, РМН, p. 38);

- повтори, що підкреслюють щирість вибачення та демонструють емоційний стан адресанта: *Her voice was now apologetic as she said, “I’m sorry. I’m sorry, dear. I know I’ve put a lot onto you lately... [...]”* (Cookson, ТО, p. 143).

На вибір вербальних засобів впливає ступінь завданої матеріальної чи моральної шкоди. Якщо шкода незначна, ініціатор примирення застосовує стандартну форму вибачення “I am sorry”. Наприклад, “*That candle was really special to me, you know*”. – “*I’m sorry. I didn’t know it was precious to you. I just didn’t have time to buy candles.[...]*” (Manby, SP, p. 292). Як бачимо, адресант обмежується фразою *I’m sorry*, вдаючись при цьому до виправдання (*I didn’t know it was precious to you. I just didn’t have time to buy candles.*), що свідчить про лише часткове визнання вини, але разом з тим небажання розвивати конфлікт і припинити його як несуттєвий.

Розглянемо інший приклад. “*I wish you’d come with us,*” *I told him (Hugh). “I wish I had to. I’m sorry if I was a bit grumpy this morning, Lara. I barely slept at all last night. I promise I won’t neglect you any more”.* (Manby, SP, p. 104). Лексичне наповнення тактики вибачення у цьому випадку вказує на щире бажання одного з учасників комунікації відновити гармонію у стосунках. Окрім стандартної форми вибачення, цей намір підкріплюється визнанням неправомірності своєї поведінки (*I was a bit grumpy this morning*), вказівкою на власний емоційний стан (*I barely slept at all last night*) та обіцянкою не повторювати подібних дій у майбутньому (*I promise I won’t neglect you any more*).

Як зазначає Ф. С. Бацевич, мовлення – основний, але не єдиний спосіб спілкування. [1, с. 59]. Поряд із вербалікою існують і інші, несловесні способи передачі інформації, які відіграють важливу роль у процесі комунікації, впливаючи на її успішність. Невербальні засоби спілкування поділяються на акустичні (екстралінгвістика та просодика), оптичні (кінетика, проксеміка, графеміка, зовнішній вигляд), тактильно-кінестезичні (такесика), ольфакторні (запахи) та темпоральні (хронеміка) [1, с. 60].

Як показує дослідження мовного матеріалу, для досягнення примирення (гармонізації стосунків) його ініціатор найчастіше застосовує такі засоби:

- екстралінгвістичні:

- паузи: *“Oh, my God!” The young man, too, was on his feet now, and he was stammering, “I... I’m... I’m so... sorry. But... but I didn’t know.”* (Cookson, TO, p. 196);

- плач: *“I am so sorry,” she (Morna) said as she joined the other two at the table. [...] “About the way I behaved last night. Why can’t I be more like you?” Morna wailed, tears beginning to well up in her eyes again.* (Hood, ACF, p. 275);

- сміх (посмішка): *“Thank you, Gary. I’m sorry my father’s caused so much trouble,” I said attempting a smile.* (Moriarty, РМН, p. 71);

- просодичні:

- тон: *“Oh, well, I’m sorry.” Her words were now apologetic. “I merely thought... well, you understand.”* (Cookson, TO, p. 136);

- манера мовлення: *“I’m sorry you had to find out the hard way,” he told me earnestly. “And I suppose I should have told you earlier. [...]”* (Manby, SP, p. 273);

- висота гучності: *“Gosh, I am sorry,” she’d cried, thrusting out a tiny gloved hand to steady me, because I’d nearly toppled into the trough. “Did we startle you?”* (Fenton, PU, p. 9);

- кінесичні:

- міміка: *“Oh, John, I’m... I’m sorry I’ve spoken about it; I just wanted you to...” He (John) had hoped to make light of the matter for he was smiling at her; but*

the next moment her eyelids began to blink and her lips to tremble. [...] (Cookson, TO, p. 289);

- встановлення зорового контакту (або його уникнення): *“I’m so sorry,” he said. And looked away. (Fenton, PU, p. 224);*

- проксемічні:

- зміна відстані між учасниками комунікації: *At once, he leaned forward and grasped my hand. “Heavens, I’m so sorry. Of course you haven’t wasted my time.” (Fenton, PU, p. 99);*

- тактильно-кінестезичні:

- дотики: *“I’m sorry, dear.” He took hold of her hand now. (Cookson, TO, p. 378);*

- поцілунки: *“Oh, Ali,” I kissed her. “I’m so sorry.” (Moriarty, РМН, p. 54).*

Інколи ініціатор позитивного вирішення конфлікту вдається до використання одразу кількох невербальних засобів, щоб досягти примирення: *“Oh. Oh, I’m sorry, Leonard.” John was on his feet now, his face still awash with tears, his mouth wide, and leaning over Leonard [...] (Cookson, TO, p.254).* Як бачимо, одна репліка, що реалізує вибачення, підкріплена одразу кількома немовними засобами, які збільшують його експресивність, тим самим демонструючи щирість наміру:

1) кінетичні (зміна положення тіла та міміка): *John was on his feet now; his mouth wide;*

2) екстралінгвістичний (плач): *his face still awash with tears;*

3) проксемічний: *leaning over Leonard.*

Таким чином, вибачення – це тактика, що застосовується одним з учасників комунікації з метою запобігання чи залагодження конфлікту та відновлення гармонії в міжособистісній інтеракції. При виборі мовних засобів адресант найчастіше вдається до використання звертань, вигуків, стереотипних одиниць *Look* і *Listen*, підсилювальних часток *so* та *very*, допоміжних дієслів, повторів. Вербальне втілення тактики невід’ємне від її невербального вираження. На посилення впливу на адресата і збільшення експресивності

висловлювання впливають зоровий контакт, дотики, тон, манера мовлення тощо.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Волкова О. С. О тактиках толерантного речевого поведіння в комунікативній ситуації «конфлікт» / О. С. Волкова // Вестник Волгоградського гос. ун-та. Серія 2. Языкознание. – Волгоград, 2008. – № 2 (8). – С. 137- 141.
3. Серль Дж. Р. Класифікація иллокутивних актів / Дж. Р. Серль // Новое в зарубіжній лінгвістиці. Вып. 17. – М., 1986. – С. 170 – 194.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел). – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». – 2005. – 1728 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Collins, HK: Collins J. Hollywood Kids / J. Collins. – London : Macmillan, 1994. – 586 p.
2. Cookson, TO: Cookson C. The Obsession / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1996. – 381 p.
3. Fenton, PU: Fenton K. Picking Up / K. Fenton. – London : Flame, 2002. – 344 p.
4. Hood, ACF: Hood E. A Certain Freedom / E. Hood. – London : Time Warner Books, 2009. – 407 p.
5. Manby, SP: Manby C. Second Prize / C. Manby. – London : Coronet Books, 2001. – 378 p.
6. Moriarty, PMH: Moriarty S. Pieces of My Heart / S. Moriarty. – London : Penguin Books, 2011. – 440 p.
7. Willard, NYM: Willard E. New York Minute / E. Willard. – Los Angeles : Dualstar Entertainment Group, 2004. – 182 p.